

УДК 336.717

О.О. Махаєва, Національний банк України

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ТА ВИМОГИ, ЯКІ ВИСУВАЮТЬСЯ ДО ЇХ ЕМІТЕНТІВ І ВІДПОВІДНИХ СИСТЕМ РОЗРАХУНКІВ

Досліджується розвиток платіжного інструмента “електронні гроші” в країнах світу та, зокрема, Європейського Союзу, а також вимоги, які висуваються до емітентів електронних грошей і відповідних систем розрахунків у документах європейських міжнародних інституцій, у тому числі директивах Європейського Парламенту і Ради.

Ключові слова: електронні гроші, емісія електронних грошей, емітент електронних грошей, електронний платіжний інструмент, електронний засіб платежу, система електронних грошей, система розрахунків, смарт-картка.

Постановка проблеми. Останнє десятиріччя характеризується появою інноваційних продуктів для здійснення платежів, чому певною мірою сприяє технічний прогрес та розвиток фінансового ринку. Внутрішні та транскордонні роздрібні платежі, які виконуються з використанням інноваційних продуктів, збільшуються як за кількістю, так і за обсягами. Особливу увагу привертає до себе такий платіжний інструмент, як “електронні гроші”, який сьогодні використовується за допомогою смарт-карток із функціями збереження грошової вартості або електронних знаків у пам’яті комп’ютерів.

Електронні гроші як потенційний заміник готівки для здійснення платежів малими сумами викликає зацікавленість міжнародних і національних банківських інституцій, оскільки може впливати на доходи та монетарну політику центрального банку, а також на його роль як установи, що здійснює нагляд за платіжними системами.

Відсутність в Україні правового визначення поняття “електронні гроші” та будь-яких норм у законодавчих і підзаконних актах щодо емісії та порядку використання цього електронного платіжного інструмента викликає необхідність проведення відповідної дослідницької роботи. Необхідним є здійснення аналізу тенденцій розвитку систем електронних грошей у світі та опрацювання досвіду вирішення регуляторних питань, пов’язаних з емісією та обігом електронних грошей, в інших країнах. З огляду на наміри України приєднатися до Європейського Союзу, особливого значення набуває розгляд здобутків центральних банків та інших інституцій країн ЄС.

Аналіз джерел і публікацій свідчить, що незважаючи на появу систем електронних грошей в Україні, у вітчизняній науковій літературі поки що мало уваги приділяється

теоретичним аспектам цієї проблеми. Це, зокрема, зазначає М. Савлук [1]. Окремі сторони питання висвітлюються українськими вченими В. Міщенком, М. Савлуком, А. Морозом тощо. У той же час, зарубіжні науковці, зокрема, М. Вудфорд, А. Генкін, Ч. Гудхард, М. Кінг, С. Кляйн, Б. Коен, А. Шамраєв, Б. Фрідман порушують ряд питань, пов’язаних із феноменом електронних грошей і впливу їх емісії на ефективність монетарної політики центральних банків. Крім того, існує перелік офіційних документів, оприлюднених Європейським центральним банком і Банком міжнародних розрахунків, та директиви Європейського Парламенту і Ради щодо електронних грошей.

Невирішені раніше частини проблеми. В Україні на сьогодні невирішеними є питання надання правового визначення основних термінів і понять щодо електронних грошей, установлення вимог до установ – емітентів електронних грошей і відповідних систем розрахунків, питання пруденційного нагляду за ними, встановлення зобов’язань для установ – емітентів стосовно погашення електронних грошей на вимогу держателів тощо.

Метою статті є дослідження розвитку платіжного інструмента “електронні гроші” та досвіду створення пов’язаної з ними регуляторної бази в країнах світу, зокрема, Європейському Союзі. Результати роботи передбачається використати при розробці пропозицій щодо вирішення відповідних питань в Україні.

Основна частина. *Дослідження міжнародними банківськими установами розвитку систем електронних грошей.* Враховуючи можливість впливу емісії електронних грошей, у разі її збільшення, на питання монетарної політики, в 1996 р. керівники центральних банків Групи десяти (G10) заявили про наміри здійснювати пильний

моніторинг діяльності емітентів електронних грошей і функціонування відповідних систем, а також про готовність за необхідності вжити певних заходів, у тому числі самостійно здійснювати емісію електронних грошей [7].

З 1996 р. Банк міжнародних розрахунків у тісній співпраці з Комітетом з питань платіжних і розрахункових систем та за підтримки центральних банків світу регулярно здійснює дослідження розвитку продуктів електронних грошей і відповідних систем в усьому світі. Спочатку дослідження виконувалися двічі на рік, а результати були конфіденційними і розповсюджувалися тільки між задіяними центральними банками. З огляду на широку зацікавленість суспільства у цьому інноваційному електронному засобі платежу, Комітет з питань платіжних і розрахункових систем з травня 2000 р. зробив дані про використання електронних грошей у країнах світу загальнодоступними.

В останньому огляді за березень 2004 р. взяли участь центральні банки з 95-ти країн світу [11]. Як і в попередні роки, БМР направив до центральних банків запит, у якому йшлося про розвиток на території країни систем розрахунків електронними грошима (карткових, мережевих, із використанням програмного забезпечення), а також про статистичні дані, які б висвітлювали масштаби застосування електронних грошей, та регуляторні рішення, прийняті центральними банками або іншими уповноваженими установами.

Аналіз отриманих матеріалів засвідчив, що системи розрахунків електронними грошима функціонують у 37-ми країнах світу.

Електронні гроші на карткових носіях були запроваджені та з відносним успіхом використовуються, зокрема, в Австралії, Австрії, Бельгії, Болівії, Бразилії, Гані, Греції, Данії, Індії, Італії, Китаї, Кореї, Литві, Люксембурзі, Малайзії, Мексиці, Німеччині, Чеській Республіці, Фінляндії, Франції, Японії.

Продукти електронних грошей використовуються як на національному рівні, так і у межах окремих регіонів і міст. З відносним успіхом електронні гроші на карткових носіях застосовуються транспортними та телефонними компаніями, а також впроваджені для приймання торговельними автоматами та лічильниками часу при оплаті послуг паркування автомобілів.

У той час, як у багатьох країнах карткові продукти електронних грошей поступово набувають визнання, в інших, наприклад,

Великобританії, Канаді та Сполучених Штатах розвиток окремих систем електронних грошей призупинений.

У деяких країнах, зокрема, Колумбії, Південній Африці, Таїланді, Туреччині та Фінляндії системи електронних грошей знаходяться на етапі пілотного проекту.

Порівняно з електронними грошима на карткових носіях, розвиток мережевих або програмних електронних грошей йде більш повільними темпами. Системи розрахунків електронними грошима цього типу проходять випробування або функціонують у невеликій кількості країн, наприклад, у Греції, Італії, Іспанії, Колумбії, Кореї, Норвегії, Росії та Тайвані.

Хоча сьогодні не очікується суттєвого впливу емісії електронних грошей на монетарну політику, центральні банки світу вважають необхідним здійснення постійного моніторингу розвитку відповідних систем розрахунків. Велика кількість центральних банків, у тому числі центральні банки Австрії, Бельгії, Іспанії, Італії, Литви, Нідерландів, Нігерії, Німеччини, Перу, Португалії, Словацької Республіки, Фінляндії, Швеції, Швейцарії запровадили періодичне отримання звітних даних про емісію банками електронних грошей.

В Японії повноваження виконувати інспектування та отримувати інформацію від емітентів електронних грошей покладено на уряд.

У Великобританії дані про емісію електронних грошей банками отримує Банк Англії, а Управління фінансових послуг збирає відповідні дані від уповноважених недепозитних кредитних установ.

У Сполучених Штатах не визначено органу, уповноваженого приймати звіти від недепозитних установ про емітовані ними електронні гроші.

Відповідно до настанов Звіту про електронні гроші [8], оприлюдненого Європейським центральним банком у серпні 1998 р., дані про обсяги емітованих електронних грошей відображаються в балансі європейських банків як "депозити овернайт" і, таким чином, на них розповсюджуються вимоги щодо мінімального обов'язкового резервування, та вони враховуються в монетарних агрегатах. Оскільки середнє значення трансакції з використанням електронних грошей є невеликим, і відносно невеликою є максимальна сума електронних грошей, що зберігається на карткових носіях, обсяги емісії електронних грошей залишаються малими. Втрати доходів внаслідок зменшення

виручки від сеньйоражу визнаються центральними банками несуттєвими і не викликають специфічних політичних реакцій з їх боку.

Визначення електронних грошей і вимоги до емітента. Сьогодні у світовій банківській сфері під електронними грошима, як правило, розуміють збережену вартість або наперед оплачений продукт, в якому запис про кошти або доступну користувачу для багатоцільового використання грошову вартість зберігається на електронному пристрої у розпорядженні користувача [6]. Завантаження грошової вартості на пристрій подібно зняттю готівки в банкоматі, а продукт використовується для купівлі за допомогою передачі грошової вартості на електронний пристрій торговця.

Як вже зазначалося, існують карткові продукти електронних грошей та програмні або мережеві. Перші зберігаються на смарт-картках, тобто пластикових картках із вбудованим мікропроцесором, а для збереження других використовують спеціальне програмне забезпечення, інсталюване на персональних комп'ютерах.

Карткові продукти електронних грошей (електронні гаманці) призначені для полегшення невеликих роздрібних платежів, що виконуються держателем безпосередньо у торговця. Вони мають тенденцію доповнити використання традиційних роздрібних платіжних інструментів, таких як чек і кредитні та дебетові картки.

У свою чергу, програмні або мережеві продукти електронних грошей призначені для полегшення малих платежів через телекомунікаційні мережі, зокрема Інтернет.

Електронні гроші, на відміну від багатьох існуючих видів одноцільових напередоплачених карток, використовуються як багатоцільовий засіб платежу. Необхідно відрізнити електронні гроші і від так званих “продуктів доступу”, які надають віддалений доступ до рахунку клієнта, тобто дозволяють використовувати електронні засоби комунікації для отримання традиційних платіжних послуг (наприклад, використання Інтернет для платежу кредитною картою або загального он-лайнного банкінгу).

В країнах Європейського Союзу правове визначення терміна “електронні гроші” надане статтею 1 Директиви Європейського Парламенту і Ради 2000/46/ЄС від 18.09.2000 про започаткування та здійснення діяльності установами електронних грошей та пруденційному нагляді за ними. Під електронними грошима слід розуміти грошову

вартість, представлену як вимогу до емітента, яка:

- а) зберігається на електронному пристрої;
- б) емітується при отриманні коштів у кількості не меншій, ніж емітована грошова вартість;
- в) приймається як засіб платежу установами іншими ніж емітент [2].

Найважливішим політичним питанням, пов'язаним з електронними грошима, є визначення установ, які мають право здійснювати в країні емісію електронних грошей.

Регуляторна база Європейського Союзу дозволяє здійснювати емісію електронних грошей виключно депозитним установам та новому класу кредитних установ, які були названі установами електронних грошей (*Electronic money institutions – ELMIs*).

В Індії, Мексиці, Нігерії, Сінгапурі та Тайвані емісія електронних грошей може здійснюватися виключно банками.

У Гонконгу, відповідно до вимог Банківського указу, спеціалізовані установи, основним бізнесом яких є емісія карток з електронними грошима, мають отримати дозвіл як депозитні компанії.

Законодавством Канади, Малайзії, Швейцарії та Сполучених Штатів Америки не встановлено обмежень щодо установи-емітента електронних грошей.

У деяких країнах, таких як Болівія, Таїланд і Венесуела, політичні настанови з відповідного питання перебувають на етапі визначення.

Захист у системах електронних грошей. Важливим питанням є забезпечення захисту в системах електронних грошей. Суттєво підвищує захист систем електронних грошей використання захищених від несанкціонованого втручання чипів на платіжних картках і вдосконалена технологія шифрування. Не менш важливими є встановлення обмежень на суму електронних грошей, яка може зберігатися на електронних пристроях користувачів і торговців, та величину окремої трансакції, а також використання персональних ідентифікаційних кодів для авторизації завантаження електронних грошей на електронні пристрої та здійснення їх переказу. Всі ці заходи широко вживаються в системах електронних грошей для зменшення можливих втрат у разі порушення захисту.

Розуміння вагомості питань захисту в системах електронних грошей спричинило проведення Банком міжнародних розрахунків окремого дослідження, результатом якого стало

оприлюднення у серпні 1996 р. документу “Захист електронних грошей” [10]. Цей документ висвітлює головні особливості побудови систем електронних грошей і функціональні аспекти різних продуктів електронних грошей, а також пов’язані з ними технічні ризики.

У травні 2003 р. Європейський центральний банк оприлюднив документ “Вимоги щодо захисту систем електронних грошей”, в якому проведено аналіз ризиків і загроз у системах електронних грошей та висунуто перелік вимог до захисту, які необхідно виконувати з метою зменшення цих ризиків [4]. Сьогодні цей документ слугує основним довідковим матеріалом при здійсненні центральними банками Євросистеми нагляду за системами електронних грошей.

Варто згадати, що Монетарним управлінням Гонконгу розроблено спеціальний перелік питань щодо захисту, на які має відповісти системний оператор під час звернення за дозволом здійснювати емісію багатоцільових карток із збереженою грошовою вартістю.

Подібний підхід застосований у Сінгапурі, де Монетарне управління аналізує, чи запровадив банк-емітент електронних грошей адекватну систему захисту для запобігання підробок і шахрайства.

Центральний банк Австрії для оцінювання параметрів операційного та технічного захисту звертається до відповідної технічної установи.

Виконання контрольних функцій і пруденційного нагляду. Більшість центральних банків, виконуючи контрольні функції по відношенню до платіжних систем, здійснюють моніторинг та аналізують розробки, що стосуються електронних грошей.

В Європейському Союзі всебічну регуляторну базу для пруденційного нагляду за діяльністю з електронними грошима запроваджено Директивою 2000/46/ЄС [2].

Центральні банки Бельгії, Естонії, Італії, Іспанії, Литви, Німеччини, Нідерландів, Сінгапура, Таїланду, Фінляндії, Франції та Швеції при виконанні своїх контрольних функцій включають до переліку питань розгляд систем розрахунків електронними грошима.

Нагляд за емітентами електронних грошей здійснюється в Естонії, Литві, Малайзії, Словаччині, Словенії, Угорщині та Чеській Республіці.

В Індії, Нігерії та Сінгапурі відповідно до законодавства центральним банкам надано право давати керівні вказівки банкам з питань емісії електронних грошей.

У США Федеральна Резервна Система у даний час оновлює процедури перевірки систем електронних грошей та притаманних їм ризиків.

У Гані, Кореї та Таїланді за ініціативою центральних банків внесено поправки до законодавства з метою надання їм права здійснювати наглядові функції щодо електронних грошей.

В інших країнах роль наглядача виконують різні державні установи: в Австралії – Управління пруденційного регулювання, в Австрії – Федеральне міністерство фінансів, у Фінляндії та Швеції – Управління фінансового нагляду, у Великобританії – Управління фінансових послуг.

Під час здійснення наглядової функції уповноважені установи певну увагу приділяють аналізу особливостей систем розрахунків електронними грошима, щоб запобігти їх використанню для кримінальних зловживань. Окремі запроваджені в системах електронних грошей заходи захисту, наприклад, обмеження величини грошової вартості, яка може зберігатися на технічних пристроях, робить електронні гроші непривабливими для використання з метою відмивання грошей або інших кримінальних зловживань. Законодавство, направлене на боротьбу з відмиванням грошей, має застосовуватися до систем електронних грошей так само, як і до кредитних установ.

Транскордонні перекази та питання стандартизації. Здійснення транскордонних переказів за допомогою електронних грошей сьогодні не є широко поширеним. І хоча в країнах ЄС діє “єдиний паспорт” (угода про взаємне визнання дозволів під егідою Директиви 2000/46/ЄС), який дозволяє будь-якій установі-емітенту електронних грошей надавати послуги в інших країнах ЄС, у тому числі здійснювати емісію електронних грошей, існуючі продукти електронних грошей не функціонують на транскордонному рівні.

Багато центральних банків особливу увагу приділяють можливостям взаємодії систем на національному рівні і через національні кордони. Прийняття загальних стандартів і побудова загальної технічної інфраструктури, яка б включала картрідери та термінали, може збільшити застосування електронних грошей і зменшити операційні витрати. У даний час однією з найбільш суттєвих ініціатив у цій сфері вважаються Загальні специфікації електронного гаманця (CEPS)[5].

Крім того, необхідно згадати Рекомендацію 97/489/ЄС щодо прозорості електронних платіжних інструментів від 2 серпня 1997 р.

Статистичні дані щодо емісії електронних грошей в ЄС. Відповідно до настанов Директиви 2000/46/ЄС з квітня 2002 р. всі установи-емітенти електронних грошей у євросоні були перевірені на відповідність вимогам, які висуваються до кредитних установ. Установлені вимоги щодо надання кредитними установами Євросистеми статистичних даних розповсюджуються і на установи-емітенти електронних грошей.

Більшість національних центральних банків ЄС щомісячно збирає дані про обсяги емісії електронних грошей. Двічі на рік інформація надається до Європейського центрального банку, який з осені 2001 р. регулярно оприлюднює акумульовану інформацію на своєму веб-сайті (www.ecb.int).

Починаючи у 1994 р. з від'ємної величини, загальна кількість номінованих в євро електронних грошей в обігу за останні роки достатньо динамічно збільшувалася і досягла наприкінці 2003 р. 286 млн. євро. Найбільший вклад у цю величину належить Німеччині, Італії та Бельгії.

У 2003 р., електронні гроші все ще становили незначну частку від загальної кількості грошей: близько 0,08 % від усіх банкнот і монет в обігу (0,04 % у 2001 р.) та 0,004 % від грошового агрегата М3 (0,003 % у 2001 р.).

Відповідно до статистичних даних, наведених у більшості останніх оприлюднених Синіх книг¹, у 2001 р. в євросоні налічувалося 508 карток із функціями електронних грошей на 1 тис. мешканців (454 у 1999 р.), та протягом року ініційовано 104 млн. трансакцій (77 млн. в 1999 р.). Проте все це становило тільки 0,40 % від усіх безготівкових трансакцій (0,30 % у 1999 р.).

Інші безготівкові платіжні інструменти, що використовувалися в 2001 р., були такими: кредитові перекази (32,1 %), прямий дебет (27,3 %), дебетові/кредитні картки (26,3 %) та чеки (14 %).

Середнє значення однієї трансакції електронними грошима у 2001 р. було 3,0 євро (3,1 євро у 1999 р.).

Обґрунтування необхідності створення регуляторної бази щодо електронних грошей. Оскільки кількість електронних грошей в обігу є незначною, вони сьогодні не мають суттєвого

впливу на монетарну політику. Проте, враховуючи потенційну можливість швидкого росту використання електронних грошей, Європейський центральний банк вважає необхідним створення відповідної регуляторної бази.

Важливість електронних грошей з точки зору монетарної політики випливає з того факту, що вони є заміником банкнот і монет. Деякі види електронних грошей можуть стати привабливою альтернативою розміщенню короткострокових банківських депозитів.

Першочерговим завданням монетарної політики, як це визначено Європейським центральним банком, є підтримка цінової стабільності. По відношенню до цього завдання розвиток систем електронних грошей піднімає три питання.

По-перше, необхідно захистити роль грошей як розрахункової грошової одиниці для здійснення фінансових операцій, незалежно від емітента або форми грошей, емісія яких здійснюється. Встановлення до емітентів вимоги щодо обов'язкового погашення електронних грошей на вимогу держателя має створити тісний зв'язок між електронними грошима та грошима центрального банку. Завжди має бути забезпечена можливість погашення приватних електронних грошей за номінальною вартістю грошима центрального банку.

По-друге, ефективність інструментів монетарної політики може зазнати негативного впливу у разі, якщо електронні гроші будуть широко прийматися торговцями. Це головним чином стосується впливу на бухгалтерський баланс центрального банку та здібність центрального банку керувати короткотерміновими процентними ставками. Центральні банки можуть вжити багато заходів для підтримки розміру власних балансів за допомогою введення до емітентів електронних грошей вимог мінімального резервування або шляхом власної емісії електронних грошей. Разом з цим не варто перебільшувати потенціальний вплив швидкого збільшення електронних грошей на грошовий ринок.

По-третє, поява електронних грошей повинна мати відображення в інформаційному змісті монетарних показників. У цьому сенсі Європейський центральний банк готовий розглянути потенційну можливість збільшення електронних грошей в обігу. Електронні гроші складають частину грошових агрегатів, які є в

¹ Blue Book – статистичні дані про платіжні системи ЄС

центрі уваги монетарної політики Європейського центрального банку.

Увага Євросистеми до електронних грошей впливає не тільки з вищезгаданих питань монетарної політики. Вона пов'язана з основним завданням Євросистеми по забезпеченню безперервного функціонування платіжних систем, а також з її роллю в підтримці стабільності фінансової системи та визначенні політики, яку виконують уповноважені органи, відповідальні за пруденційний нагляд за кредитними установами.

Хоча електронні гроші створюють можливості для ефективного прибутку у сфері роздрібних платежів, їх розвиток не повинен наражати на небезпеку ні безперервне функціонування платіжних систем, ні стабільність фінансової системи. Більше того, ефективний прибуток може бути реалізований, тільки якщо буде запроваджений достатній захист електронних грошей для підтримки довіри до них суспільства. Необхідно чітко визначити та вжити заходи щодо запобігання переліку ризиків, особливо ризику підробки грошової вартості, а також ризиків значних технічних збоїв, помилкового менеджменту, та, що є дуже важливим, – ризику неплатоспроможності емітентів, оскільки все це може негативно вплинути на довіру користувачів до різних продуктів електронних грошей та можливо навіть на інші види електронних платежів [9].

Таким чином, необхідна регуляторна основа для гарантування того, що системи розрахунків електронними грошима будуть безпечними та ефективними, і що емітенти електронних грошей будуть надійними. Крім того, регуляторна основа має гарантувати рівні умови для провайдерів різних типів електронних грошей.

З огляду на вищевикладені ключові підходи мають бути встановлені чіткі правила та умови, за яких здійснюватиметься емісія електронних грошей в країні.

Мінімальні вимоги до емітентів і систем електронних грошей в ЄС. Політика Євросистеми щодо електронних грошей була викладена у Звіті про електронні гроші, вимоги якого до емітентів і систем відповідних розрахунків стали керівними принципами для органів державної влади в країнах євросони:

- 1) емітент електронних грошей має бути об'єктом пруденційного нагляду;
- 2) права та обов'язки сторін, задіяних у системах електронних грошей (покупців, торговців, емітентів та операторів), мають

бути чітко визначені та **розголошені**; ці права та обов'язки мають бути здійснені у всіх відповідних юрисдикціях;

- 3) у системах електронних грошей мають вживатися відповідні технічні, організаційні та процедурні заходи щодо запобігання, стримання та виявлення загроз шахрайства по відношенню до захисту системи, при цьому особлива увага має приділятися загрозі підроблення;
- 4) при розробці та впровадженні систем електронних грошей має забезпечуватися захист проти їх використання у злочинних цілях, таких як відмивання грошей;
- 5) системи електронних грошей повинні надавати центральним банкам відповідної країни всю інформацію, яка може бути необхідною для проведення монетарної політики;
- 6) емітент електронних грошей повинен мати правове зобов'язання щодо погашення електронних грошей грошима центрального банку за номіналом на вимогу держателя електронних грошей;
- 7) центральний банк повинен мати можливість встановлювати вимоги обов'язкового резервування для всіх емітентів електронних грошей [8].

Ці вимоги служать базовими для загального політичного курсу центральних банків Євросистеми під час їх нагляду за схемами електронних грошей. Саме нагляд за платіжними системами має на меті стабільність, ефективність та гарантування довіри до грошей.

Вимоги Директив Європейського Парламенту і Ради ЄС. Законодавство Європейського Союзу забезпечує ґрунтовну та узгоджену регуляторну основу для емітентів електронних грошей, до яких належать традиційні кредитні установи та *ELMIs* – спеціалізовані установи – емітенти електронних грошей.

Вищезазначену регуляторну базу складають дві директиви від 18.09.2000: 2000/46/ЄС про започаткування та здійснення діяльності установами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, а також 2000/28/ЄС. Остання внесла зміни до директиви 2000/12/ЄС про започаткування та здійснення діяльності кредитними установами.

Головні положення Директиви 2000/46/ЄС включають:

- а) обмеження діяльності установ-емітентів електронних грошей (ст. 1). *ELMIs* дозволяється надавати тісно пов'язані фінансові та нефінансові послуги,

- здійснювати емісію інших засобів платежу, за виключенням надання будь-яких форм кредиту. Послуги ELMIs також можуть включати збереження даних на електронних пристроях на користь інших установ;
- б) сфера застосування директив щодо банківської діяльності. У ст. 2 говориться, що тільки дві директиви ЄС, якщо інше прямо не визначено, застосовуються до ELMIs, а саме: окремі положення Директиви 2000/12/ЄС про започаткування та здійснення діяльності кредитними установами та Директиви 91/308/ЄС щодо відмивання грошей;
  - в) вимоги погашення електронних грошей. Ст. 3 встановлює, що держатель електронних грошей може протягом періоду дійсності цих грошей звернутися до емітента з вимогою погасити електронні гроші за їх номінальною вартістю банкнотами та монетами або за допомогою переказу на рахунок. При цьому не повинні братися комісії крім безпосередньо пов'язаних із здійсненням зазначеної операції. Угода між емітентом і держателем має чітко встановлювати умови погашення та визначати мінімальну межу погашення, яка не може перевищувати 10 євро;
  - г) вимоги щодо початкового капіталу та власних коштів. Мінімальною сумою початкового капіталу та власних коштів для ELMIs є 1 млн. євро;
  - г) обмеження інвестицій. Активи, в які інвестують кошти ELMIs у сумі емітованих ними фінансових зобов'язань, були високоліквідними і несли не більше 20 % кредитного ризику. Діяльність ELMIs з деривативами може здійснюватись тільки з метою хеджування ринкового ризику;
  - д) перевірка на відповідність установленим вимогам. Здійснення уповноваженою установою перевірок відповідності початкового капіталу та власних коштів ELMIs установленим вимогам, дотримання ними обмежень інвестиційної діяльності та аналіз ринкових ризиків має здійснюватись не рідше двох разів на рік (ст. 6);
  - е) наявність у ELMIs надійного та розсудливого управління, адміністративних і бухгалтерських

процедур та адекватного механізму внутрішнього контролю (ст. 7);

- е) застосування винятків щодо електронних грошей, зазначених у директивах 2000/46/ЄС і 2000/28/ЄС (ст. 8). Національні уповноважені установи країн ЄС можуть допускати певні винятки, якщо грошова вартість, яка міститься на технічних пристроях, не перевищує 150 євро, і виконується одна з таких умов:
  - загальна кількість фінансових зобов'язань, що належать до електронних грошей в обігу, як правило, не перевищує 5 млн. євро і ніколи не перевищує 6 млн. євро;
  - обмін електронних грошей відбувається виключно у межах групи, до якої належать ELMIs;
  - діяльність з електронними грошима обмежена локальною сферою застосування або вони приймаються тільки підприємствами, які мають тісні фінансові або партнерські відносини з ELMIs, наприклад, загальну маркетингову або дистрибуторську схему.

Суть змін, які були внесені Директивою 2000/28/ЄС до Директиви 2000/12/ЄС про започаткування та здійснення діяльності кредитними установами, полягає у наступному:

- а) доповнено визначення кредитної установи шляхом включення до кредитних установ-емітентів електронних грошей (ELMIs). Відтак Європейський центральний банк має право встановлювати вимоги щодо мінімального обов'язкового резервування для всіх емітентів електронних грошей;
- б) обумовлено, що вимога погашення електронних грошей має також застосовуватись і до традиційних кредитних установ, які здійснюють емісію електронних грошей [3].

Висновки. Хоча дані про використання електронних грошей в Україні на сьогодні не є суттєвими у порівнянні з використанням готівки та традиційних безготівкових інструментів, не можна допустити, щоб емісія електронних грошей здійснювалась поза контролем Національного банку України. Електронні гроші є потенційним заміником банкнот та монет, і їх емісія, у разі її збільшення, може вплинути на доходи центрального банку та питання монетарної політики. Очевидною необхідністю є створення в Україні регуляторної бази, яка б стосувалася електронних грошей та їх емітентів.

При цьому необхідно надати визначення основних термінів і понять електронних грошей; визначитися щодо переліку установ, яким буде надано право здійснювати емісію електронних грошей на території України та вимог до них і відповідних систем розрахунків; встановити, що зобов'язання установи-емітента стосовно погашення електронних грошей є безумовним і безвідкличним, а розмір суми емітованих

електронних грошей не повинен перевищувати розміру суми готівкових або безготівкових грошей, отриманих емітентом під час здійснення емісії.

Регулятивна основа має сприяти виявленню потенційних переваг електронних грошей, забезпечити потреби електронної торгівлі, та разом з цим – запровадити контроль за емісією електронних грошей в Україні.

Список літератури

1. Савлук М. Електронні гроші: сутність та порівняльний аналіз якісних властивостей // Вісник НБУ. – 2004. – № 11. – С. 10-14.
2. Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions // http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2000/l_275/l27520001027en00390043.pdf.
3. Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions // http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/l_126/l_12620000526en00010059.pdf.
4. Electronic Money System Security Objectives report, ECB, 2003 // <http://www.ecb.int/press/pr/date/2003/html/pr030523.en.html>.
5. E-payments in Europe – the Eurosystem's perspective, ECB, 2002 // <http://www.ecb.int/events/pdf/conferences/epayments.pdf>.
6. E-payments without frontiers, ECB, 2004 // <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/epaymentsconference-issues2004en.pdf>.
7. Implications for central banks of the development of electronic money, BIS, CPSS, 1996 // <http://www.bis.org/publ/bisp01.pdf>.
8. Report on electronic money, ECB, 1996, <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>.
9. Risk management for electronic banking and electronic money activities, BIS, BCBS, 1998 // <http://www.bis.org/publ/bcbssc215.pdf>.
10. Security of electronic money, BIS, CPSS, 1996 // <http://www.bis.org/publ/cpss18.pdf>.
11. Survey of electronic money developments, BIS, CPSS, 2004, <http://www.bis.org/publ/cpss62.pdf>.

Summary

The author investigates the development of payment instrument “electronic money” in the whole world including the European countries and the demands for issuer of electronic money and electronic money systems, made by European international authority, particularly in the directives of European Parliament and Council.